

Province of the
EASTERN CAPE
EDUCATION

**NATIONAL
SENIOR CERTIFICATE**

KEREITI YA 12

LOETSE 2014

**SESOTHO PUO YA LAPENG
PAMPIRI YA 2**

MATSHWAO: 80

NAKO: dihora tse 2½

Pampiri ena e na le maqephe a 20.

DITAELO HO MOHLAHLOBUWA

1. Bala tsohle tse hlahellang tlhahlobong ena, o ntse o hopola hore ke tlhahlobo e reretsweng ho o kwetlisetsa ya makgaolakang.
2. Tlhahlobo ena e arotswe dikarolo tse THARO, e leng:

KAROLO YA A: Dithothokiso	(30)
KAROLO YA B: Padi/nobele	(25)
KAROLO YA C: Tshwantshiso/Terama	(25)
3. O lokela ho araba dipotso tse HLANO di le kaofela:
  - Tse THARO ho KAROLO YA A
  - E le NNGWE ho KAROLO YA B
  - E le NNGWE ho KAROLO YA C
4. KAROLONG YA A: DITHOTHOKISO
 Dithothokisong tseo o ithuthileng tsona – Araba dipotso tse PEDI.
 Eo o sa ithutang yona – Araba potso e le NNGWE ya 5 ya thothokiso e sa rutwang hobane e a tlama.

 KAROLONG YA B: PADI/NOBELE
 Araba potso e le NNGWE.

 KAROLO YA C: TSHWANTSHISO/TERAMA
 Araba potso e le NNGWE
5. KGETHO YA DIPOTSO MABAPI LE KAROLO YA B LE C
  - Araba potso e le NNGWE e TELELE le e le NNGWE e KGUTSHWANE. Haeba o araba potso e TELELE ho KAROLO ya B, o lokela ho araba dipotso tse kgutshwane KAROLONG ya C. Haeba o araba potso e telele ho KAROLO ya C, o lokela ho araba dipotso tse kgutshwanyane ho KAROLO ya B.
6. Latela ditaelo tse qalong ya karolo ka nngwe ka hloko.
7. Qala karolo e NNGWE le e NNGWE leqepheng le LETJHA.
8. Nomora dipotso tsa hao ka tsela eo dipotso di nomorilweng ka yona.
9. Ngola ka mongolo o makgethe, o balehang.
10. Sebedisa nako ya hao ka mokgwa o latelang:
  - Metsotso e 40: KAROLO ya A
  - Metsotso e 55: KAROLO ya B
  - Metsotso e 55: KAROLO ya C

LEQEPHE LA DIKAHARE

Dintlha tse hlalitsweng leqepheng lena di tla o thusa ho kgetha dipotso tseo o ratang ho di araba ntle le ho qobelleha hore o bale pampiri yohle.

KAROLO YA A: DITHOTHOKISO

Dithothokiso tseo mohlalobuwa a ithutileng tsona: Araba dipotso tse PEDI feela ho tsona.

NOMORO YA POTSO		MOFUTA WA POTSO	MATSHWAO	NOMORO YA LEQEPHE
1.	Majakane	Mofuta wa potso e telele (ya moqoqo)	10	5
2.	Mmadiberwane	Mofuta wa dipotso tse kgutshwane	10	6
3.	Ke a mo leboha	Mofuta wa dipotso tse kgutshwane	10	7
4.	O emetseng	Mofuta wa dipotso tse kgutshwane	10	8–9

Thothokiso eo mohlalobuwa a sa ithutang yona mme e a tlama.

5.	Ha ke kope tshwarelo	Mofuta wa dipotso tse kgutshwane	10	9–10
----	----------------------	----------------------------------	----	------

KAROLO YA B: PADI/NOBELE

Araba potso e le NNGWE feela bukeng eo o ithutileng yona.

6.	<i>Botsang lebitla</i>	Mofuta wa potso e telele (ya moqoqo)	25	11
7.	<i>Botsang lebitla</i>	Mofuta wa dipotso tse kgutshwane	25	11–13
8.	<i>Mme</i>	Mofuta wa potso e telele (ya moqoqo)	25	14
9.	<i>Mme</i>	Mofuta wa dipotso tse kgutshwane	25	13–15

KAROLO YA C: TSHWANTSHISO/TERAMA

Araba potso e le NNGWE feela bukeng eo o ithutileng yona.

10.	<i>Seyalemoya</i>	Mofuta wa potso e telele (ya moqoqo)	25	16
11.	<i>Seyalemoya</i>	Mofuta wa dipotso tse kgutshwane	25	16–18
12.	<i>Haeso Mafotholeng</i>	Mofuta wa potso e telele (ya moqoqo)	25	18
13.	<i>Haeso Mafotholeng</i>	Mofuta wa dipotso tse kgutshwane	25	18–20

LENANENNETEFATSO

Sebedisa lenanennetefatso lena qetellong ho nnetefatsa hore na efela o arabile dipotso tse hlokehang.

KAROLO YA	NOMORO TSA DIPOTSO	PALO YA DIPOTSO TSE LOKELANG HO ARAJWA	TSHWAYA
A: DITHOTHOKISO (tseo o ithutileng tsona) (Potso e telele (ya moqoqo) KAPA dipotso tse kgutshwanyane	1–4	2	
A: DITHOTHOKISO (eo o sa ithutang yona) (Dipotso ke tse kgutshwane)	5	1	
B: PADI/ NOBELE (Potso e telele ya moqoqo KAPA dipotso tse kgutshwane)	6–9	1	
C: (Potso e TSHWANTSHIS O/ TERAMA telele ya moqoqo KAPA dipotso tse kgutshwane)	10–13	1	
PALO YOHLE YA DIPOTSO TSE LOKELANG HO ARAJWA.		5	

ELA HLOKO: O tshwanetse hore o be o arabile potso E LE NNGWE KAROLONG YA B le potso E LE NNGWE KAROLONG YA C tseo e leng mofuta wa potso e telele (ya moqoqo) Le mofuta wa dipotso tse kgutshwanyane dikarolong tse.

KAROLO YA A: DITHOTHOKISO

Karolong ena o botsitswe dithothokiso tse hlamo (POTSO YA 1–5). Araba dipotso tse THARO feela karolong ena.

ELA HLOKO:

Kgetha mme o arabe dipotso tse PEDI feela dithothokisong tseo o ithutileng tsona selemong sena (POTSO YA 1–4), e be o tswela pele ho araba potso thothokiso eo o sa ithutang tsona (POTSO YA 5).

POTSO YA 1

Bala thothokiso ena ka hloko ebe o araba dipotso tse e latelang.

MAJAKANE – T. Leballo

1. Ditshepe tsa lla leketeu keu,
2. Hohle ha utlwahala lekekeukeu,
3. Borwa Botjhabela ke bonyeunyeu,
4. Bonyeunyeu ke ba bana ba boMaria,
5. Bonyeunyeu ke ba bana ba boJosefa.

6. Bonang moaparo botle paka kgotso,
7. Bonang moaparo botle paka lerato,
8. Bonang seema ha ba hlaha ka makgalo,
9. Ba le rosari melaleng paka tumelo,
10. Ba le difapano mahetleng paka toka,

11. Boikaketsi ke ba eng mokaneka,
12. Boikalakatsi ke ba eng ngwaneso,
13. O rera toka pelo e emetse lefu,
14. O rera pholoso moya o le mafito,
15. O kgotshe mabifi o tletse phetsetso.

16. Majakane ha se ho nyefola,
17. Ba bolela ha ba pholositswe ba kganya,
18. Ba bolela ha ba bang e le bahetene ba tala,
19. Dihele di ahlame di ba letetse,
20. Mollo wa sebaole o tuka o ba emetse.
21. Lesang ho tlaela ka bitso la Jehova,
22. Lesang ho hweba ka bitso la Ntate,
23. Ho falatsa bafumanehi bitsong la Ntate,
24. Tsatsi le sa tla la kahlolo.
25. Potso di sa tla le tla araba.

Sekaseka thothokiso ena ka ho qoqa ka makgabane/bonono/dihlomo/dibetsa/bokgabo ba bothothokisi boo sethothokisi se bo sebedisitseng thothokisong ena mme o be o totobatse bohlokwa ba makgabane ao. Karabo ya hao e be mantswe a 250–300.

[10]**KAPA**

POTSO YA 2

Bala qotso ena ka hloko ebe o araba dipotso tse e latelang.

MMADIBERWANE – T. Leballo

1. Thabadimahlwa ha morena Mafafa,
2. Thaba di meho di habo kgotso le nala,
3. Ho ne ho le teng pabala ya mosadi
4. Mahlo a le bophatswana ba lehodi,
5. Meno a le bosowana e le phophi ya lebeso,
6. Nko e tshorile jwalo ka nale ya motjhini.

7. Mosadi eo ka lebitso ke Mmadiberwane,
8. Motho e le sentebale nonyana ya lewatile,
9. Motho e le setshwana se moropotsana,
10. Theka eka la mmamodukule,
11. Ngwana a rafohile a tshabile lefatshe,
12. Ngwana e le seilatsatsi wa tshomong,

13. Mmadiberwane e ne e se sebakallwa,
14. E ne e se potele e kgwathwang ka lehlaka,
15. O ne a tshajwa ke bana le ke bomma bona,
16. A tshajwa ke basadi le banna ba bona,
17. Mosadi a mo otlala a mo tlole hodimo,
18. Monna a mo diha a mo kotsame hodimo.

19. Ruri bitsolebe ke seromo,
20. Haeba ke seromo,
21. Hoba o ne a sa tswa tseleng empa a feteletse,
22. Mekgwa le diketso di ne di mo paka,
23. Dipuo le metsamao di ne di mo hlalosa,
24. Hore enwa ha se mosadi ke torobetshe.

- 2.1 Thothokiso ee ke ya mofuta ofe? Fana ka lebaka la karabo ya hao. (2)
- 2.2 Qolla lebitsomamarane le sebedisitsweng molathothokisong wa 1, o be o boelele hore bohlokwa ba lona ke bofe? (2)
- 2.3 Molathothokisong wa 19 ho sebedisitswe kgonyetso. Hana sebetso/lekgetha lee la bothothokisi bohlokwa ba lona ke bofe? (1)
- 2.4 Ke bokgabo bofe bo sebedisitsweng molathothokisong wa 6, mme bo bohlokwa jwang? (2)
- 2.5 Qolla molathothokiso oo ho wona ho sebedisitsweng phetapheto ya moelelo. (1)
- 2.6 Temathothokisong ya bobedi ho sebedisitswe phetapheto ya mofuta ofe? Fana ka bohlokwa ba yona. (2)

[10]**KAPA**

POTSO YA 3

Bala qotso e latelang ka hloko ebe o araba dipotso tse e latelang.

KE A MO LEBOHA – P.M. Ramathe

1. Ka mehla ha ke sheba tsa hae diketso,
2. Ke tsota tsa hae dimakatso,
3. Ke boha ba hae bokgabane
4. Ke utlwa ke mo hlompha.

5. Ka mehla ha le tjhaba le lelekisa lefifi,
6. Le kgantshetsa tsa Mmopi dibopuwa,
7. Le tjhabela dipalesa makgatsikgatsi,
8. E, ke utlwa ke mo tlotla.

9. Ha ke thalatsa ka a ka mahlo,
10. Ke lekola sa Mmopi ka seng sebopuwa,
11. Ke hlokomela morero wa hae ka sona,
12. Ke utlwa ke nyahama mooko.

13. Dibopuwa ka kakaretso ke letshwao,
14. Tshwao la Mmopi ho ipaka,
15. Di ipaka ka tsa hae diketsahalo,
16. E, diketsahalo ka kakaretso di a nyarosa.

17. Ka mehla motho ke naletsana e pela
kgwedi,
18. Boholo ba hae ho laela le ho busa,
19. Empa o busa ka lonya le leeme,
20. Empa ha e le teboho yona o a e hloka.

- 3.1 Temanathothokisong ya pele ho na le phetapheto ya sebopoho. Bolela hore ke meleng efe moo ho hlahellang phetapheto eo o be o hlalose le sepheo sa yona. (2)
- 3.2 Melathothokisong 1 le 2 ho hlahella phetapheto ya moelelo. Qolla mantse a bontshang phetapheto eo o be o bolele molemo wa yona. (2)
- 3.3 Moleng wa 14 thothokisong e ka hodimo ho sebedisitswe sebetsa sefe? (1)
- 3.4 Moleng wa 6 ho sebedisitswe tatellano e sa tlwaelehang ya mantse. Bolela hore thekiniki ena e bitswang le hore sepheo sa ho e sebedisa ke sefe. (2)
- 3.5 Meleng 13 le 16 ho sebedisitswe phetapheto ya mofuta ofe? Fana ka sepheo sa ho sebediswa ha sebetsa sena. (2)
- 3.6 Ngola molaetsa wa thothokiso ena. Sebedisa mantse a hao. (1)

[10]

KAPA

POTSO YA 4

Bala qotso ena ka hloko ebe o araba dipotso tse e latelang.

O EMETSENG – T.J. Mahapa

1. Hantlente molato keng sephoqo towe,
2. Ha o dutse lapeng o ahlame,
3. Tlasea bethe e le lao sa hao,
4. Ha thunya se lla se kgabola,
5. Tjhaba ke sela se a itseka,
6. Ntwa se e lata letailane,
7. Se re; 'Ha e boye Afrika, ha e boye,'
8. Wena o ahlame tlung phauphau towe.
9. O emetseng semaumau towe?
10. Ha basadi ba tswile ba lwana,
11. Wena o ahlame tlung o a phoqosela,
12. Hantlente molato keng ntjamme
13. Hela, nkahlama phaphama,
14. Tadima ba masea bana ke bane,
15. Ba a lwana ba a itseka,
16. Wena o emetseng?
17. Hela, tsheremoloha wena, tsoha,
18. Ikise o yo lwana nkahlama,
19. Aforikeng e ntjha le wena o be le seabo,
20. Kapa o emetseng?
21. E mengata e lwanelang tokoloho mekgatlo,
22. PAC le AZAPO ka mabitso ho e thonya,
23. Leba ho o mong o yo itseka,
24. Kapa o tla re o emetseng?
25. Ha ho kgomo sebeletsa pere mona,
26. Ha tjhaba sa Rantsho se itseka, lwana,
27. Lesa ho tsherehana o peraletse lapeng,
28. Kapa o tla re o emetseng?

- 4.1 Thothokiso ee ke ya mofuta ofe? (1)
- 4.2 Bolela sebetsa se sebedisitsweng molathothokisong wa 26. O be o bolele bohlokwa ba sona. (2)
- 4.3 Ngola ka botlalo:
- 4.3.1 PAC (1)
- 4.3.2 AZAPO (1)

- 4.4 Sethothokisi thothokisong ena, se sebedisitse mantswe a nang le moelelo o tshwanang le wa phauphau. Qolla a MABEDI. (2)
- 4.5 Molathothokisong wa 4, sethothokisi se sebedisitse bonono. Bo hlalose, o be o fane ka bohlokwa ba bona. (2)
- 4.6 Akaretsa ka mola o le mong seo o ithuthileng sona thothokisong ena. (1)

[10]**KAPA****ELA HLOKO: THOTHOKISO EO LE SA ITHUTANG YONA.****POTSO YA 5**

POTSO ENA E A TLAMA.

Bala qotso ena ka ebe o araba dipotso tse latelang.

HA KE KOPE TSHWARELO – T. Lekitlane

- 1 Ha ke re o moloi ha o motho,
- 2 Wena ya neng a qhale kgotso tlung eso,
- 3 Wena ya neng a hape eso ntlo sehloho,
- 4 Thoko wa re kgothometsa maralleng wa re lahlela,
- 5 Kajeno re metwaitwai hara ditjhaba,
- 6 Re hloka ya ho phoka boduma re mehofe,
- 7 Wena o hafa ka nkatana o morena,
- 8 Re a o sebeletsa o morui
- 9 O iphetotse Ramatlotlo o Ramapolasi,
- 10 O ikentse Tonakholo o Ranaha
- 11 Ruri nna ha ke kope tshwarelo bana beso,
- 12 Ha ke re enwa motho lefu le a mo lokela,
- 13 Teleko naheng eso le yona e a mo lokela,
- 14 Wabo morabe o lokela ho metswa.

- 5.1 Thothokiso ee ke ya mofuta ofe? Fana ka lebaka la karabo ya hao. (2)
- 5.2 Ke bokgabo bofe bo sebedisitsweng molathothokisong wa 2 le 3, mme bo bohlokwa jwang thothokisong? (2)
- 5.3 Qolla molathothokiso oo ho wona ho sebedisitsweng aptronime. (1)
- 5.4 Anastrofi e fumanwa molathothokisong ofe pakeng tsa molathothokiso 1–4? (1)
- 5.5 Ke lefe lentswekgohledi le sebedisitsweng molathothokisong wa 6? Bohlokwa ba lona ke bofe? (2)

5.6 Hlalosa mantswe ana:

5.6.1 Metwaitwai (1)

5.6.2 Mehofe (1)

[10]

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA A: 30

KAROLO YA B: PADI/NOBELE

Karolong ena araba potso ho tswa bukeng eo o ithuteng yona. Haeba o kgetha ho araba mofuta wa potso e telele (ya moqoqo) KAROLONG YA B, o tlameha ho kgetha mofuta wa dipotso tse kgutshwane KAROLONG YA C. Ebang o araba mofuta wa dipotso tse kgutshwane KAROLONG YA B, teng o tlameha ho araba mofuta wa potso e telele (ya moqoqo) KAROLONG YA C. Sena se bolela hore qetellong ya kgetho ya hao o tlameha ebe o arabile potso e le NNGWE ya mofuta wa potso e telele (ya moqoqo) le potso e le NNGWE ya mofuta wa dipotso tse kgutshwane.

POTSO YA 6: BOTSANG LEBITLA – KPD Maphalla

Hangata mongodi wa padi o re senolela semelo sa baphetwa ka diketso le dipuo tsa bona ha kgwele ya padi e ntse e phutholoha. Hlakisa kamoo mongodi wa pale ena a re senolelang bana ba latelang. Hopola ho itshetleha ka padi yohle ha o ntse o qoqa. Moqoqo wa hao e be wa bolelele ba mantswe a 400–450.

- Mohanuwa
- Kotsi
- Mmamasolomane

[25]

KAPA

POTSO YA 7: BOTSANG LEBITLA – KPD Maphalla

TEMA YA 1

Bala qotso ena ka hloko o nto araba dipotso tse e latelang. Hopola hore dipotso di itshetlehile ka dikahare tsa buka kaofela.

Ke moo Mmadibakiso a ileng a hlaha monyako ho tla kgahlanyetsa moruti. Ke moo a ileng a hla a bolella Tsietsi hore a yo bapala le bana ba bang, a tlohele ho fothakela ntate moruti. Tsietsi a leka ho hlalosa hore o na le potsonyana di se kae malebana le lentswe, empa a hla a phephethwa e le ka nnete, a ba a tswa a hoshola, a swabile, a nyahame. Mmadibakiso a etella moruti ho ya ka tlung. A mo etella pele ho fetela ka phaposeng ya ho phomola, moo a fihlileng a mmontsha setulo. Moruti a dula, a beha dibuka tafoleng. Tsietsi wa batho a kena tseleng. O koboteditse sefahleho. O tsamaya butle. O nahana haholo. O ferekane. Ha a tsebe hantle hore na o kgenne kapa o halefile. O tsamaya jwalo ka motho ya sa tsebeng hore o ya kae. O lebile ha mosadimoholo Mmantsoteng. Tsietsi a fumana mosadimoholo Mmantsoteng a ntse a ituletse mosemeng, a itsubela kwae ya hae jwalo ka ha e le tlwaelo. Tsietsi a fihla a dula setulwaneng se haufi le mosadimoholo, a ikgutsetsa.

- 7.1 Mosadimoholo eo ho buuwang ka yena qotsong ee o amana jwang le Tsietsi? (1)
- 7.2 Boitshwaro ba Mmamasolomane bo re totoballetsa eng ka semelo sa hae? (1)

- 7.3 Ho ya ka qotso ke eng e ileng ya etsa hore Tsietsi a kgene kapa a halefe nakong eo a neng a le tseleng e yang ha nkgono Mmantsoteng? (1)
- 7.4 Ho ya ka ditaba tsa padi, moruti Moshebi ke motho ya jwang? Tiisa karabo ya hao ka mohlala. (2)
- 7.5 Qaka e bileng teng ha Tsietsi a botsa dipotso tseo a neng a hloka dikarabo tsa tsona, e ile ya rarollwa jwang? (1)
- 7.6 Ho latela ditaba tsa padi ee, hantlentle bao e leng batswadi ba Tsietsi ke bomang? (2)
- 7.7 Sesosa sa kgohlano e bile sefe pakeng tsa Tsietsi le rangwanae Kotsi? (2)
- 7.8 Ditaba tsa pale ee di etsahala tikolohong efe? (1)

TEMA YA 2

Bala qotso ena ka hloko o nto araba dipotso tse e latelang. Hopola hore dipotso di itshetlehile ka dikahare tsa buka kaofela.

Matsatsing ana Tsietsi ha e sa le yane wa maoba le maobane, ya neng a kgaba ka morolo le mafolofolo. Kajeno Tsietsi ke motho ya monyebe, ya nyahameng. Le ho bososela kajeno ha a sa ho tseba. E se e le motho eo e kang o dula a sulafalletswe, a tenehile. Ha a bue haholo, empa o nahana haholo. O ipotsa haholo. Haholo lefatshe lena ke ntho e jwang? Hobaneng monyenetsi o ile wa ipetsa hore yena ha se mora wa Molapo, empa ke Molakolako? Molakolako eo ke mang? Ho etsahetse eng ka yena. Hobaneng taba ena e le pin yane? Hobaneng a phediswa ka thata empa ho utlwahala hore ke Molakolako eo e neng e le sekgothadi sa motho? Na ke hantle hore batho ba sa sebetsang e be bona ba jang nku lefureng, ha mojalafa wa mofufutso wa sekgothadi a phediswa jwale ka mothoduwa matleng a ntatae? Na ke toka hore motho a sotlehe a tshware ka thata ho sebeletsa bana ba hae, e re ha a shwele ebe ho ja bomaatamela-di-sutsa? Hantlentle lefatshe ke ntho e jwang?

- 7.9 Ha diketsahalo tsa pale di ntse di eketseha, Tsietsi o bonahala a se a thatafaditse pelo ya hae ka mokgwa o makatsang. Ebe sena se ile sa bakwa ke eng? (2)
- 7.10 Ho kena sesoleng ho bile le tshusumetso efe morerong wa Tsietsi wa ho itwanela bophelong? (2)
- 7.11 Ha re latela ditaba tsa padi ena Tsietsi ke motho ya nang le bokgoni dinthong tse ngata. Bontsha molemo oo a neng a tla o una ha a na sa ka a ntshofala kapa a thatafala pelo. (2)
- 7.12 Tsietsi o hodisitswe ka thata ke Mmamasolomane a fiela a lebelo ntlo, a ratha patsi, a qhala thuwana a le dilemo tse tsheletseng. Ntle le Mmamasolomane le Kotsi ke bafe ba bang batho ba neng ba phedisa Tsietsi ka thata? Hlalosa. (2)

- 7.13 Hlalosa kamoo setswalle sa Tsietsi, Kgotso le Kgutso se bileng le tshusumetso ka teng morerong wa Tsietsi wa ho fumana nalane ya hae. (2)
- 7.14 Bolela hore sehlooho sa buka ena, se senola mookotaba wa buka ka tsela efe? (2)
- 7.15 Na ditaba tse etsahallang Tsietsi di a kgolweha bophelong ba nnete? Tshehetsa karabo ya hao. (2)
- [25]**

KAPA

POTSO YA 8: MME – NP Maake

Hangata mongodi wa padi o re senolela semelo sa baphetwa ka diketso le dipuo tsa bona ha kgwele ya padi e ntse e phutholoha. Hlakisa kamoo mongodi wa pale ena a re senolelang bana ba latelang. Hopola ho itshetleha ka padi yohle ha o ntse o qoqa. Moqoqo wa hao e be wa bolelele ba mantswe a 400–450.

- Thollo Mofokeng
- Tsekiso
- Diseko

[25]**KAPA****POTSO YA 9: MME – NP Maake****TEMA YA 1**

Bala qotso ena ka hloko o nto araba dipotso tse e latelang. Hopola hore dipotso di itshetlehile ka dikahare tsa buka kaofela.

Moeti wa rona le yena a hla a ja sa mpanaphatloha, a sa bue le ho bua. Ha hla ha ipaka hore lephako le ne le se le lla ho mosadi wa Modimo. Eta tsa hae le tsona di paka hore tsela o e phaotse. Ka baka la pula, lerole le ne le se le kopane le mobu, di batla di eba diretsana. Ba ja ho se ya buang ho lla mohlare feela. Ketlele eo Mmateboho a neng a qeta ho e atametsa bohareng ba leifo, e se e qala ho bina, e qalla fatshe, mme mmimo wa yona o ntse o nyoloha hanyenyane ho paka hore e kgora mollo, ho se hokae e ka etsa tee kapa kofi, matshwafo a futhumala.

Ba jele ba ba ba qeta Mmatakato a eso fihle. Ha fawa tee, ya tshelwa, ha phokwa, Mmatakato a eso fihle. Ha ba se ba qetile, ba qala ho qoqa, taba tsa qala ka pula, dipolayano tsa batho ba kgannang ditekisi tse tshositseng batho motseng ona le tse ding tse ngata. Ha pula ka ntle e se e kgutsitse, moeti wa rona a fonanisa, a nka thoto ya hae, a ikela. Ha a qeta ho tswa Mmateboho a utlwa a mo qenehela, a lakatsa ho mo thusa ka hohle.

- 9.1 Ho ya ka ditaba tsa padi ee tsela eo Mmateboho a ileng a amohela moeti wa hae e bontsha hore ke motho ya jwang? (2)
- 9.2 Moeti enwa ya fihlang ha Mmateboho o ne a hlaha kae? (1)
- 9.3 Bolela hore sehlooho sa buka ena, se senola mookotaba wa buka ka tsela efe? (2)
- 9.4 Hlalosa sekapoloto sa padi ena o itshetlehile ka ho qaleha ha lenyalo la Dikeledi le Thollo Mofokeng? (2)
- 9.5 Maikutlo a Dikeledi e bile afe nakong eo a lemohang hore o nyalwa ke Thollo Mofokeng? (2)
- 9.6 Ka ntlha e le NNGWE hlalosa semelo sa Lesole. (1)

- 9.7 Ke ketsahalo efe e neng e etsahale, ha bana ba ratang ho bapalla moriting wa sefate sa mohatsa Lesole ba tla thusetsa e le ka keletso ya Mme ho mohatsa Lesole? (2)

TEMA YA 2

Bala qotso ena ka hloko o nto araba dipotso tse e latelang. Hopola hore dipotso di itshetlehile ka dikahare tsa buka kaofela.

Ha bomme ba bang ba se ba fihlile, Rakgadi a ka a re kgalo ka kamoreng, ho ya sheba hore na Dikeledi o se a hlaphohetswe na. A mo fumana a dutse moalong, a ntse a lla ha bohloko. A dula pela hae, mme a mmotsa hore molato ke eng, empa Dikeledi a se tswe molomo, a nna a tswela pele ho lla. Rakgadi a leka ho mo kgothatsa le ho mo kgothaletsa hore a ntshe maikutlo a hae a sa tshabe letho, mme yena o tla mo thusa ka hohle ka moo a ka kgonang ka teng. 'Ha o se o sa batle ho tswela pele ka lenyalo lena ha ho molato, ke tla romela batho ba ise molaetsa wa hore lenyalo le emiswe ha a qeta ho bua mantswe ana, a emetse karabo, empa motho wa rona a dulela ho hlwephetsa mamina a kopaneng le dikgapha.

- 9.8 Ha Dikeledi a ne a tla fumana sepatjhe sa tjelete o ne a le hokae mme o ne a ilo etsang moo? (2)
- 9.9 Ketsahalo ena ya Dikeledi ya ho thola ka sepatjhe sa tjelete e ile ya mo kenya maqakabetsing. Hlalosa hore ho ile ha etsahalang ka mora moo. (2)
- 9.10 Ka mantswe a hao hlalosa maikutlo ao Mofokeng a ileng a ba le wona nakong eo rakgadi a mo nehang tjelete eo a neng a nahana hore e lahlehetse ruri. (2)
- 9.11 Bontsha se neng se etsahale pele ho letsatsi la lenyalo ho Dikeledi, ha Rakgadi a tla kena ka kamoreng ya Dikeledi a fihla a le siyo. (2)
- 9.12 Lebaka le etsang Rakgadi a nne a amohele dimpho tsa Mofokeng le ha a sa mo tsebe ke hobane o ne a ...
- A mo tshepa a se a mo nkile jwalo ka motswalle wa lelapa.
  - B mo lefisa bakeng sa ho mo thodisa sepatjhe sa hae.
  - C batla hore a nyale Dikeledi.
  - D batla hore a hlalose Dikeledi mohlankana wa hae Tsekiso. (1)
- 9.13 Pele ho lenyalo la Dikeledi le Thollo ho na le toro eo Dikeledi a neng a e lora ya tse ding tsa dintho tse bakileng hore a lahlehe. E hlalose. (2)
- 9.14 Thollo Mofokeng o rometse metswalle ya hae ho ya kopa mohope wa metsi habo Dikeledi. Na seo se ne se nepahahetse? Hlalosa. (2)

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA B: 25

KAROLO YA C: TSHWANTSHISO/TERAMA

Araba potso ya buka eo o ithutileng yona feela karolong ena. Haeba o ile wa kgetha ho araba mofuta wa potso e telele (ya moqoqo) KAROLONG YA B, o tlameha ho kgetha mofuta wa dipotso tse kgutshwane KAROLONG YA C. Ebang o ile wa araba mofuta wa dipotso tse kgutshwane KAROLONG YA B, teng o tlameha ho araba mofuta wa potso e telele (ya moqoqo) KAROLONG YA C. Sena se bolela hore qetellong ya kgetho ya hao o tlameha ebe o arabile potso e le NNGWE ya mofuta wa potso e telele (ya moqoqo) le potso e le NNGWE ya mofuta wa dipotso tse kgutshwane. Sena se bolela hore qetellong ya kgetho ya hao o tlameha hore o be o arabile potso e le NNGWE e telele (ya moqoqo) le potso e le NNGWE ya mofuta wa dipotso tse kgutshwane KAROLONG YA B le C.

**POTSO YA 10: SEYALEMOYA–RH MOEKETSI
'Mme mpolaye' – J. Radebe**

Moralong wa terama re ye re fihle moo diketsahalo tsa terama di bang mafitofito, mme di rarahanang haholo pele di fihla sehlohlolong. Bontsha kamoo mongodi a atlehileng ka teng ho hlalisa **tharahano**, **sehlohlolo le tharollo** terameng ena. Moqoqo wa hao o be bolelele ba mantswe a 400–450.

[25]**KAPA****POTSO YA 11: SEYALEMOYA – RH Moeketsi****TEMA YA 1**

Bala qotso ena ka hloko o nto araba dipotso tse e latelang. Hopola hore dipotso di itshetlehile ka dikahare tsa buka kaofela.

Ha le thakgiswe – Mokobo Leduma

Kotopi:	Ke lorile ntate le ntemoholo ba nketetse, mme taba e nthabisang ke ena ya hore ba ne ba shebahala ba thabile. Mantswe a hanang ho tswa kelellong ya ka ke mantswe a ntemoholo torong, ha a ne a re ha nka tsamaya ka tsela ya bona, ba tla nthusa hore leruo la ka le ate.
Sebuweng:	Tjhe, bao e ne e le batho ka nnete. Mosotho ha a bua ka bona o ne a nepile ha a ne a re sejana se setle ha se jele. Batho ba neng ba rata borapedi, motho mohla a sa yang kerekeng e le mabaka a utlwahalang.
Kotopi:	Empa ho na le se ileng sa mmakatsa torong eo ya ka.
Sebuweng:	O ile wa makatswa ke eng jwale?
Kotopi:	Nakong eo ntate le ntemoholo ba mphurallang ka yona, ba tsamaya, ke ha Makau a eme pela ka.
Sebuweng:	Mang! O re mang? Makau! Ka nnete o lorile toro ya mohlolo. Makau o ne a batlang torong ya hao athe ha se mohaeno?
Kotopi:	Ke yona ntho e etsang hore o bone ke ntse ke le dikobong tjena, ke thuisa yona taba eo empa le yena o ile a ntlela ka tse monate.
Sebuweng:	Tse monate tsa eng athe ha ho motho ya ratang Makau motseng moo bitsong la diretlo tsena tseo a tummeng ka tsona ha a qeta a be a ipitsa ngaka?

- 11.1 Sebapadi sa sehlooho tshwantshisong ee ke mang? Fana ka lebaka la karabo ya hao. (2)
- 11.2 Ho ya ka ditaba tsa terama ee ke ka lebaka la eng ha Sebuweng a ile a makala ha monnae a mmolella hore torong ya hae o ile a bona Makau? Fana ka lebaka le le leng. (2)
- 11.3 Torong ya Kotopi, ke eng e ileng ya etsa hore a kgolwe ha Makau a mmolella hore o tla mmontsha moo a tlang ho fumana leruo leo a le tshepiswang ke badimo ba hae teng? (2)
- 11.4 Ho ya ka ditaba tsa terama ee o ka re Makau e ne e le motho wa semelo se jwang? Tshehetsa karabo ya hao. (2)
- 11.5 Ho ikamahanya ha Kotopi le Makau ho ile ha baka kgohlano e kgolo pakeng tsa Kotopi le Sebuweng. Hlalosa hore kgohlano eo ke ya **mofuta** ofe o be o fane ka **lebaka** la karabo ya hao. (3)

TEMA YA 2

Bala qotso ena ka hloko o nto araba dipotso tse e latelang. Hopola hore dipotso di itshetlehile ka dikahare tsa buka kaofela.

Kotopi:	Tjhe, ka nnete o ntlhotse, ho nkg a matekwane feela mona. Jwale e le hore re tla sebetsa jwang?
Rampou:	Ha re fihla ho yena, wena o tle o pote sefate ka pele, o ipotsise ho hong ho itseng. Nna ke tla mo hlaha ka morao, ke tla mo hlaba ka thipa ena hang feela, mme e tla ba ho fedile ka yena. A re se hlodiye he hobane re se re fihlile ho yena. Ke yane moo a dutseng. Hlo lebe ho yena ke tla o sala morao!
Kotopi:	Banna, athe ho nanarela motho ho tjee. Ha ke a tshoha le kgale! E re ke hle ke dumedise ... Hoha, wa mma, ke tletsetletse le naha bosiu, ke lahlehetswe ke konyana ... Na ebe ha o eso e bone?

- 11.6 Ke morero ofe o phethahatswang ditabeng tsa qotso ee? (1)
- 11.7 Ha Kotopi a ntse a dumedisa motho enwa ya neng a mo nanarela, Rampou yena o ne a le kae, a etsang? (1)
- 11.8 Ho ya ka tshwantshiso ee, diketsahalo tse etsahalang mona di totobatsa tikoloho le nako efe? Fana ka lebaka la karabo ya hao. (3)
- 11.9 Ka mantswe a hao akaretsa kamoo sehlooho sa tshwantshiso ena, 'Ha le thakgiswe' se amanang le ditaba tsa tshwantshiso ena kateng. (2)
- 11.10 Ho thwe: '*Ke bosiu bo latelang ha Kotopi. Ho robetswe mme yena o ntse a phofa.*' O nahana hore ke ka lebaka la eng ha Kotopi a ne a phofa a sa kgone ho kgaleha hantle ha a robetse? (2)

- 11.11 Jwalo ka mosadi ya nyetsweng, o nahana hore ke hantle hore Sebuweng a se ke a tshehetsa monna wa hae nakong eo a neng a batla hore leruo la hae le ate? Fana ka lebaka la karabo ya hao. (3)
- 11.12 Ho ya ka kutlwisiso ya hao ya terama ee, o ka re mongodi o re senolela sehlohlolo sa yona ketsahalong efe? (2)

[25]

KAPA

POTSO YA 12: HAESO MAFOTHOLENG – CJ Teleki

Moralong wa terama re ye re fihle moo diketsahalo tsa terama di bang mafitofito, mme di rarahanang haholo pele di fihla sehlohlolong. Bontsha kamoo mongodi a atlehileng ka teng ho hlahisa tharahano le sehlohlolo terameng ena. Moqoqo wa hao o be bolelele ba mantswe a 400–450.

[25]

KAPA

POTSO YA 13: HAESO MAFOTHOLENG – CJ Teleki

TEMA YA 1

Bala qotso ena ka hloko o nto araba dipotso tse e latelang. Hopola hore dipotso di itshetlehile ka dikahare tsa buka kaofela.

Jwalane:	Ho lokile! Tsamaya Molefi! (<i>Hoba Molefi a tswa monyako a sala a bua a le mong</i>). Ao, o nahana hore ke a mo kgathalla? A se ke a ba a lebala hore e mong le e mong mona lefatsheng o na le tokelo ya ho etsa seo a se ratang ka nako eo a e ratang. Hape a se ke a ba a lebala hore mona lefatsheng ho na le banna ba bangata. O nahana hore ke na le taba le monna ya nyetseng kapa ya sa nyalang? Hleka o nahana hore ha ke sa ratane le monna wa motho ke tla ratana le monna wa phoofolo. Ha a tsebe hore ntata ngwaneo wa ka o na le mosadi? Ebe o nahana hore ho hlala le ho hlalwa ho tla ka yena? Ha a tsebe hore ho hlalwa le ho hlala kgale ho le teng mona lefatsheng.
----------	--

- 13.1 Molefi o bonahala e le motho ya hlokoang lehlohonolo leratong. Hlahisa ketsahalo e le NNGWE e bontshang hore o ne a sa etse kgetho e ntle dikgarebeng. (2)
- 13.2 Hara dikgarebe tseo Molefi a kileng a ratana le tsona, ke efe eo o ka reng e ne e tla ba mosadi wa sebele? Tshehetsa karabo ya hao ka lebaka le kgodisang ho tswa tshwantshisong. (2)
- 13.3 Mapetla o ne a sa rate lelapa la ha Pitso, mme o ne a ikemiseditse ho le diha boemong boo le leng ho bona. Bolela lewa leo a neng a le sebedisa ha a fihla ha Pitso nakong eo a neng a batla ho anya Molefi leleme. (2)

- 13.4 Terameng ena Molefi o bonahala a hloka botsitso diqetong tseo a di etsang a bile a sa rate le ho amohela dikeletso. O ka re ke ketsahalo efe e le NNGWE e bontshang hore ha se motho ya amohelang dikeletso? (2)
- 13.5 Tikoloho e na le tshusumetso e kgolo semelong sa dibapadi. Hlalosa kamoo tikoloho eo Morongwe a neng a holela ho yona e neng e mo hahlametse kateng boitshwarong ba hae. (2)
- 13.6 Bolela diphetho tse bosula tseo Molefi a ileng a iphumana a tobane le tsona ka mora hore a nyalane le Morongwe. (2)
- 13.7 Tshwantshisong ena, ho na le moo ho totobatswang hore batho ba ye ba ahe serobe phiri e se e jele. Dumellana le sena ka ho qolla ketsahalo e le NNGWE tshwantshisong ena e totobatsang sena. (2)
- 13.8 Qotsong e ka hodimo Jwalane o sala a ntse a bua a le mong. Lewa lena le bitswang manolong ya dingolwa? Fana ka sepheo se le seng feela seo mongodi a yeng a sebedise lewa lena sengolweng sa hae. (3)

TEMA YA 2

Bala qotso ena ka hloko o nto araba dipotso tse e latelang. Hopola hore dipotso di itshetlehile ka dikahare tsa buka kaofela.

Mofammere:	Ke utlwile ba hae. A re ke re tlohelle eo taba. Banna ba heso, hoo e leng taba ke hore ho dikgwedi jwale ke bona eka Molefi ho na le ntho e mo jang.
Ngatane:	Ho dikgwedi jwale o bona eka ho na le ntho e jang Molefi? Tjhe, ha ke dumele. Hona ke haeba Molefi a ka jowa ke eng? Le se ke la lebala banna ba heso hore ha ho motho ya phelang hamonate jwalo ka Molefi. Ake le mpoelleng hore na, ke ntho efe eo Molefi a e hloka. Molefi o na le kgarebe e ntle, e rutehileng, eo a ikgethetseng yona, eo e bileng e mo ratang le ho feta Montsheng.
Ramafothole:	Moo teng o buile moshana. Le nna ke bona ho se ntho e ka kgathatsang Molefi maikutlo. O se o buile ha o re ha ho letho le ka mo kgathatsang maikutlo, hobane o na le kgarebe e sebetsang, e bileng e pasitseng lengolo la mmasetase, le hona Cambridge University.

- 13.9 Ho ya ka tsebo ya hao ya tshwantshiso/terama ee le tsela eo Mofammere a kgathallang Molefi kateng a bileng a mo eletsa moo a bonang eka o a kgeloha, o ka re Mofammere ke sebapadi sa mofuta ofe? Kgetha karabo e nepahetseng ho tsena mme o ngole tlhaku feela:
- A sa sehlooho
 B molwantshi
 C motshehetsi/mothusi
 D moferekanyi (1)
- 13.10 Hlalosa semelo sa Ngatane le Ramafothole ka ho totobatsa ka ketsahalo e le NNGWE feela eo ba e entseng sengolweng sena. (2)

- 13.11 Ho ya ka ditaba tsa terama ee, o ka re molaetsa kapa thuto eo mongodi a batlang hore re ithute yona ka sengolwa see ke efe? (2)
- 13.12 Na o ka re mongodi o atlehile ho re bopela phethelo e amang maikutlo a mmadi tshwantshisong ee? Tshehetsa karabo ya hao. (3)

[25]**MATSHWAO OHLE A KAROLO YA C: 25****MATSHWAO OHLE A PAMPIRI ENA: 80**

